

regio- novosti

broj 15, ožujak 2020.

S A D R Ź A J

REGIO-ANALIZA

Regionalni BDP po stanovniku,
2017.

Poduzetništvo po županijama
u 2018. godini

ODABRANI PROJEKT

Procjena učinaka poticanja razvoja
poduzetničkih zona u Republici
Hrvatskoj putem ministarstva
nadležnog za poduzetničku
infrastrukturu na ekonomske
rezultate u jedinicama lokalne
samouprave

REGIO-POJMOVNIK

Deinsularizacija, otočnost
i pametni otoci

REGIO-PUBLIKACIJE

Handbook of Universities and
Regional Development

Advanced Introduction to the
Creative City

A Research Agenda for New
Urbanism

Čuvajmo okoliš – razmislite prije ispisa ove publikacije!

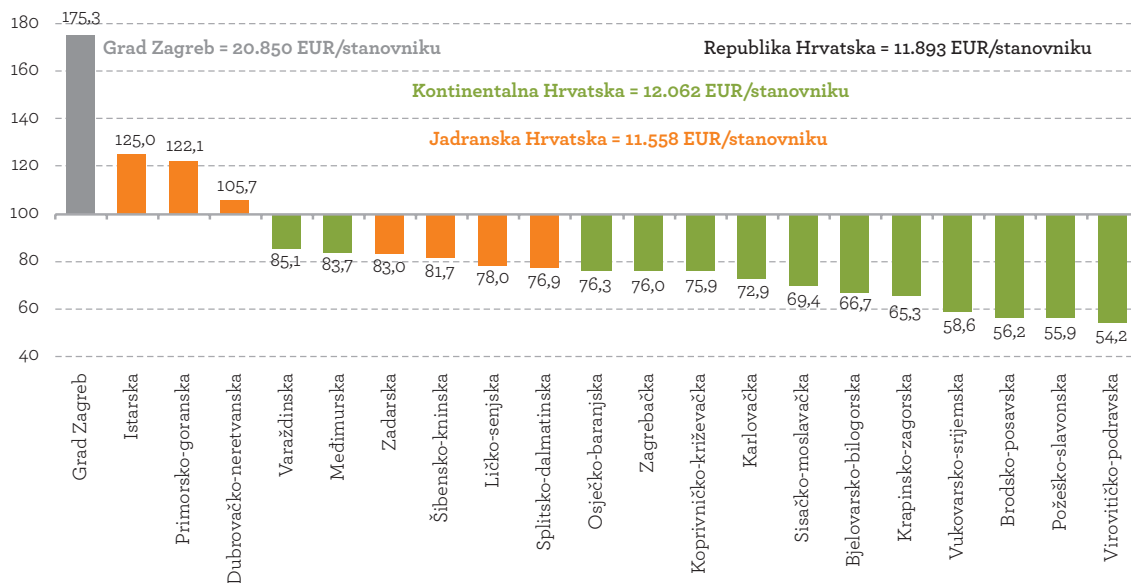
Regionalni BDP po stanovniku, 2017.

Bruto domaći proizvod (BDP) po stanovniku Republike Hrvatske u 2017. godini iznosio je 88.726 kuna (11.893 eura). Gledano na razini statističkih regija NUTS2, BDP po stanovniku Kontinentalne Hrvatske iznosio je 89.984 kune (12.062 eura) te je bio za 1,4 posto iznad nacionalnog prosjeka, dok je Jadranska Hrvatska ostvarila BDP po stanovniku od 86.227 kuna (11.558 eura), što je bilo 2,8 posto niže od nacionalnog prosjeka. U ukupnom je BDP-u Republike Hrvatske ostvarenom u 2017. godini Kontinentalna Hrvatska sudjelovala sa 67,5 posto, a Jadranska s 32,5 posto. Pritom je polovica (50,6 posto) BDP-a Kontinentalne Hrvatske 2017. godine ostvarena u Gradu Zagrebu, a polovica (51,8 posto) BDP-a Jadranske Hrvatske u Primorsko-goranskoj (26,1 posto) i Splitsko-dalmatinskoj županiji (25,7 posto). Za razliku od statističkih regija razine NUTS2, među županijama su prisutne značajnije razlike u vrijednosti BDP-a po stanovniku. Ispodprosječni BDP po stanovniku zabilježen je u čak sedamnaest županija i kreće se u rasponu od 48.080 kuna u Virovitičko-podravskoj (54,2 posto nacionalnog prosjeka) do 75.514 kuna u Varaždinskoj županiji (85,1 posto nacionalnog

prosjeka). Pored Virovitičko-podravске županije, županije s najnižim BDP-om po stanovniku 2017. godine bile su i Požeško-slavonska s 55,9 posto nacionalnog prosjeka i Brodsko-posavska s 56,2 posto nacionalnog prosjeka. Osim Grada Zagreba, koji je sa 155.541 kunom (20.850 eura) BDP-a po stanovniku bio za 75,3 posto iznad nacionalnog prosjeka, iznadprosječni BDP po stanovniku ostvarile su samo Istarska (25 posto iznad nacionalnog prosjeka), Primorsko-goranska (22,1 posto iznad nacionalnog prosjeka) te Dubrovačko-neretvanska županija (5,7 posto iznad nacionalnog prosjeka).

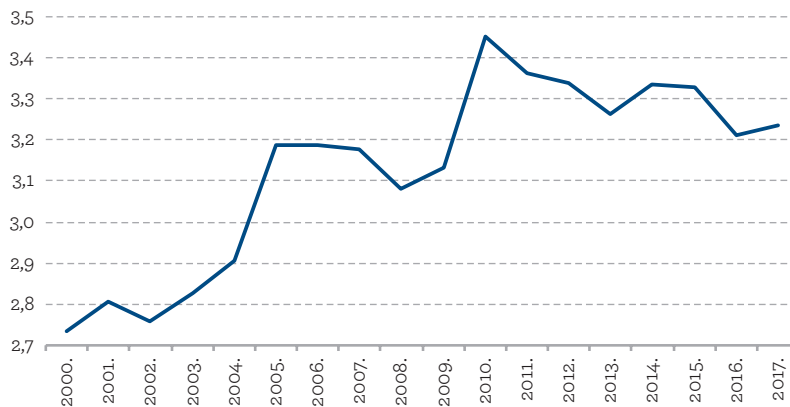
Zanimljiv je i podatak o omjeru između najveće i najmanje vrijednosti županijskog BDP-a po stanovniku. Tako je Grad Zagreb 2017. godine bio 3,23 puta razvijeniji od najmanje razvijene Virovitičko-podravске županije. Za usporedbu, ovaj je omjer 2000. godine iznosio 2,73, a 2010. 3,4. S obzirom na to da se nakon 2010. godine ovaj omjer smanjuje, može se zaključiti da dolazi do smanjenja županijskih nejednakosti. ■

Slika 1. BDP po stanovniku za hrvatske NUTS2 regije i županije, 2017., RH=100

Izvor: Izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Slika 2. Omjer BDP-a po stanovniku najrazvijenije i najmanje razvijene županije*, 2000. do 2017.

Napomena: *Grad Zagreb u svim godinama promatranog razdoblja bilježi najviši BDP po stanovniku, dok je najmanji BDP po stanovniku u godinama 2000. do 2004. zabilježen u Vukovarsko-srijemskoj županiji, od 2005. do 2014. u Brodsko-posavskoj, a od 2015. do 2017. u Virovitičko-podravskoj županiji.

Izvor: Izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

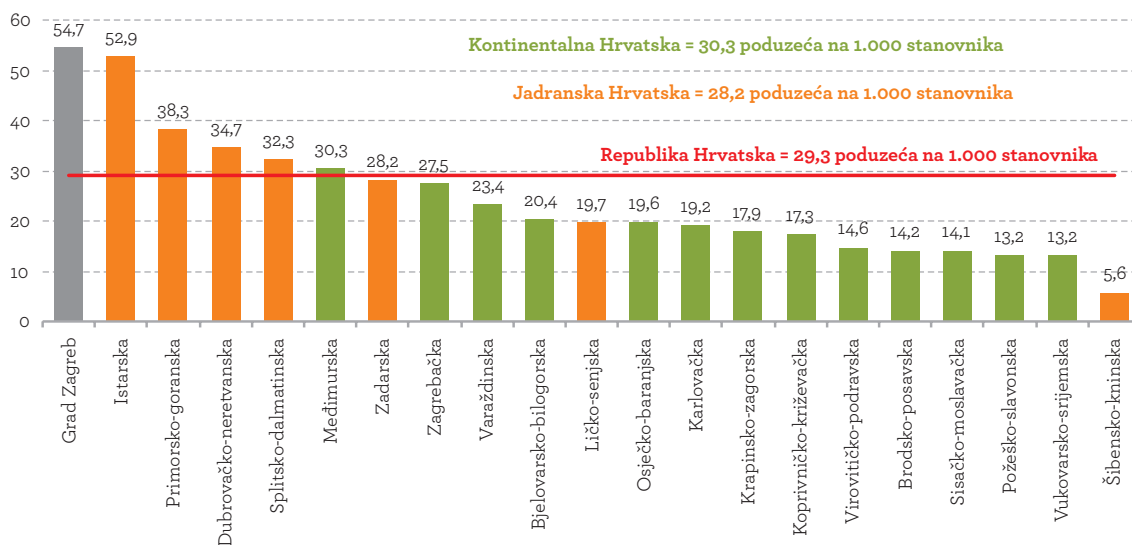
Poduzetništvo po županijama u 2018. godini

Prema podacima Financijske agencije (FINA), u Hrvatskoj je 2018. godine bilo aktivno 131.171 poduzeće. Gledano na razini NUTS2 regija, najveći dio su činili poduzetnici sa sjedištem na prostoru Kontinentalne Hrvatske, njih 82.243, pri čemu značajni doprinos dolazi od Grada Zagreba u kojem je sjedište imalo čak 43.927 poduzetnika. Preostalih 48.874 poduzeća imalo je sjedište na prostoru Jadranske Hrvatske. Promotri li se gustoća poduzetništva mjerena brojem poduzeća po km², uočava se da je u Hrvatskoj 2018. godine u prosjeku bilo 2,3 poduzeća po km². Pri tome je iznadprosječna gustoća zabilježena u Kontinentalnoj Hrvatskoj, 2,6 poduzeća po km², dok su u Jadranskoj Hrvatskoj bila dva poduzeća po km². Na županijskoj razini, Grad Zagreb odskaka sa čak 68,5 poduzeća po km²,

a najmanja je gustoća poduzetništva zabilježena u Ličko-senjskoj županiji, 0,2 poduzeća po km².

Stavi li se u omjer broj poduzeća s brojem stanovnika, primjetno je da je najveći broj poduzeća na 1.000 stanovnika u 2018. godini zabilježen u Gradu Zagrebu (54,7) i Istarskoj županiji (52,9 poduzeća). Visoke vrijednosti pored Istarske, bilježe i Primorsko-goranska, Dubrovačko-neretvanska i Splitsko-dalmatinska županija. S druge strane, najmanje poduzeća (5,6) na 1.000 stanovnika imala je Šibensko-tninska županija. Jadranska Hrvatska se s 28,2 poduzeća na 1.000 stanovnika nalazi ispod, a Kontinentalna Hrvatska se s 30,3 poduzeća na 1.000 stanovnika nalazi iznad državnog prosjeka od 29,3 poduzeća. Slika 3. pokazuje vrijednost ovog pokazatelja u 2018. godini. ■

Slika 3. Broj poduzeća na 1.000 stanovnika po županijama u 2018. godini

Izvor: Izrada autorice prema podacima Financijske agencije i Državnog zavoda za statistiku.

Uloga poduzetničkih zona u lokalnom razvoju

Jurlina Alibegović, D., Rašić Bakarić, I., Slijepčević, S., Stojčić, N. (2018). *Procjena učinaka poticanja razvoja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj putem ministarstva nadležnog za poduzetničku infrastrukturu na ekonomske rezultate u jedinicama lokalne samouprave*, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb

Rezultati projekta provedenog na Ekonomskom institutu, Zagreb ukazuju da su na aktivnosti poduzetničkih zona utjecali namjena, obilježja okruženja u kojem su poduzetničke zone nastale te financijski poticaji. Nadalje, rezultati ukazuju na pozitivan učinak poduzetničkih zona na gospodarsku aktivnost lokalnih jedinica. U kratkom roku zone utječu na kreiranje novih radnih mjesta, povećanje plaća, kreiranje novih poduzetničkih poduhvata te privlačenje inozemnih investitora. Nakon inicijalnog procesa uspostavljanja i popunjavanja te umrežavanja poslovnih subjekata, poduzetničke zone dovode do rasta prihoda od prodaje proizvoda i usluga, proizvodno-prerađivačkih prihoda te, u konačnici, i na proizvodnost. Navedeno sugerira kako je realizacija ciljeva postavljenih procesom izgradnje poduzetničke infrastrukture dugotrajan proces u kojem inicijalna ulaganja u infrastrukturu predstavljaju samo prvi korak te je za uspješnost cijelog procesa nužna potpora i u privlačenju potencijalnih poduzetnika te u razvoju zone i u razdoblju nakon uspostavljanja. U navedenom procesu ključna je uloga središnje i regionalne razine vlasti posebno u malim i slabije razvijenim jedinicama lokalne samouprave kojima nedostaju financijski resursi i znanje, kako za uspostavljanje

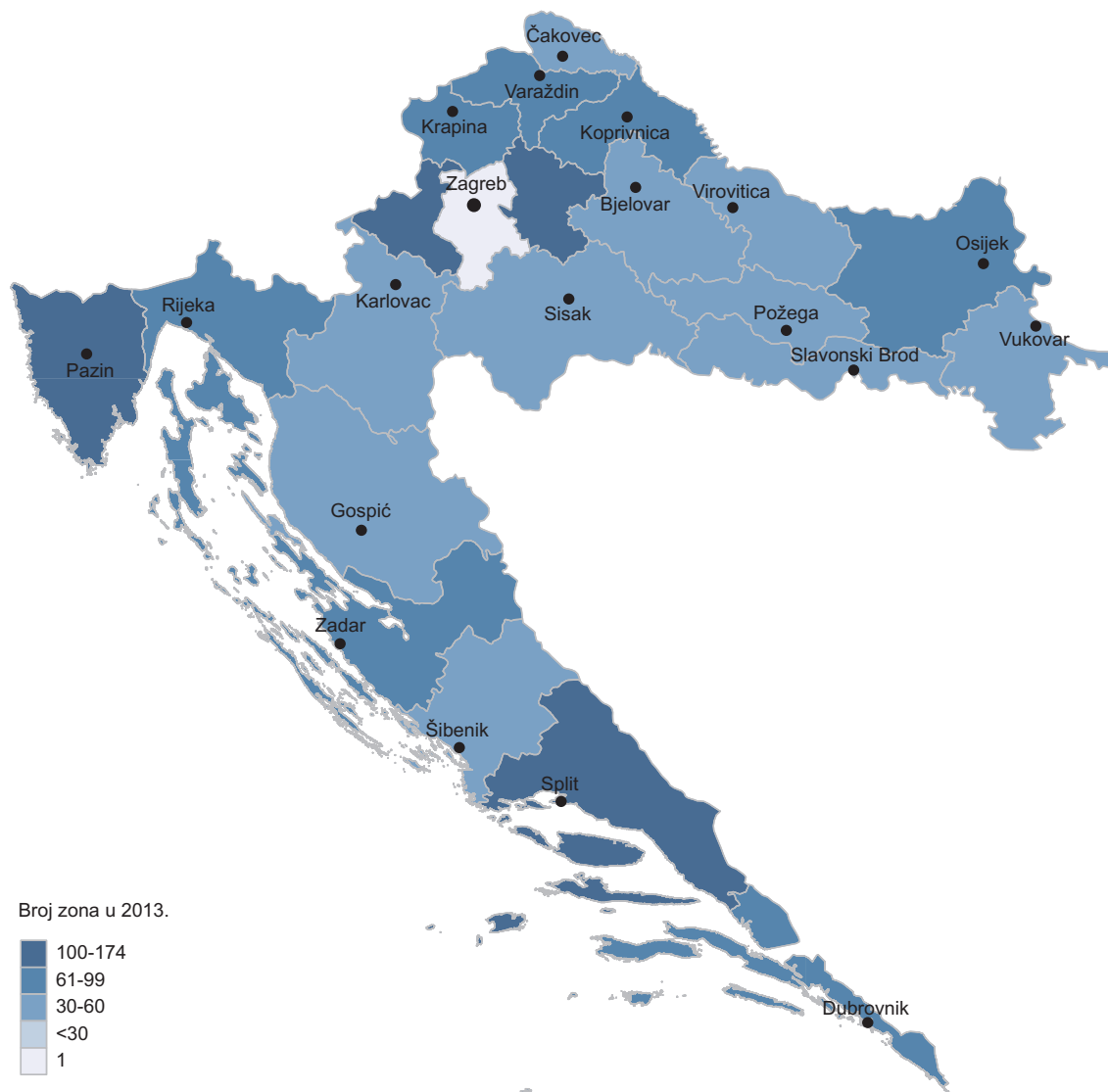
tako i za aktivaciju i razvoj poduzetničkih zona. Ključ uspjeha zona je u izgradnji konkurentnosti poduzeća koja posluju unutar njih. Posebno je značajna uloga poduzetničkih zona u jačanju konkurentnosti izvoza. Zone pružaju potporu u prevladavanju nepovratnih troškova izlaska na međunarodno tržište poput pribavljanja znanja, vještina i financijskih ulaganja te omogućuju integriranje u globalni lanac dodane vrijednosti.

Možda je jedan od najvažnijih nalaza analize onaj koji se tiče prostornih utjecaja ulaganja u poduzetničku infrastrukturu. Rezultati ukazuju na to da učinci nisu vezani samo za poduzeća koja posluju u sklopu poduzetničkih zona ili za jedinice lokalne samouprave u kojim se poduzetničke zone nalaze. Interakcije između poduzeća dovode do učinaka prelijevanja u susjednim gradovima i općinama. Pored navedenog, bespovratne potpore imaju i učinak na ulaganja u poduzetničku infrastrukturu jedinica lokalne samouprave. U ovom kontekstu nalazi sugeriraju osobito važnu ulogu izvoza kao pokretača svih učinaka zona. Naime, učinci povećanja izvoznih prihoda su isključivo lokalne prirode i kroz sve dimenzije provedene analize pokazali su se nekoliko puta većim od učinaka na ostale analizirane pokazatelje. Navedeno sugerira da pogodnosti koje zone pružaju izvoznicima dovode do učinaka prelijevanja na poduzeća u srodnim sektorima, bilo kroz horizontalne procese transfera znanja i tehnologije, bilo kroz integraciju domaćih poslovnih subjekata u proizvodne lance izvoznika te tim putem i u globalne lance dodane vrijednosti. Autori upozoravaju da bi buduće mjere izgradnje poduzetničke infrastrukture trebalo kreirati na

način koji će veći naglasak staviti na privlačenje izvoznika umjesto dosadašnje šire orijentacije na proizvodno-prerađivačke djelatnosti te ih razvijati zajedno s komplementarnim mjerama za poticanje

izvoza. Više o projektu moguće je pronaći na: <https://www.mingo.hr/page/studija-procjena-ucinkana-poticanja-razvoja-poduzetnickih-zona-u-republici-hrvatskoj-putem-ministarstva-nadleznog-za-poduzetnicku-infrastrukturu-na-eko> ■

Slika 4. Poduzetničke zone u Hrvatskoj u 2013. godini

Izvor: Jurlina Alibegović, D., Rašić Bakarić, I., Slijepčević, S., Stojčić, N. (2018). Procjena učinaka poticanja razvoja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj putem ministarstva nadležnog za poduzetničku infrastrukturu na ekonomske rezultate u jedinicama lokalne samouprave, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb.

Deinsularizacija, otočnost i pametni otoci

Astronomi su sretni ljudi. Poniru u dubine Svemira, svaki čas nas iznenade s nekom fascinantnom teorijom, ali nikad, naravno, i ne pomisle da bi tamo gore mogli nešto mijenjati i preusmjeravati. Sretni su i paleontolozi. U zatrpanim dubinama prošlosti pronalaze svjetove koje ne mogu mijenjati, a kako tragove nije lako naći, imaju i bez toga puno fascinantnog posla.

Sociolozima je teže. Predmet kojim se bave upućuje ih da bi štošta trebalo promijeniti i pokazuje da se to možda i može jer pojedinci iz društva to stalno i pokušavaju. Vrata akcije su ovdje odškrinuta; znanstvenik stoji pred mogućnošću da barem pokuša mijenjati ono što proučava. Ekonomistima je još teže. Njihov predmet istraživanja je gospodarstvo koje je oduvijek bilo predmet upravljanja i manipuliranja i tu malo tko ostaje ravnodušan. Teško je naći ekonomista koji nema mišljenje o tome kako i u kom pravcu bi se ekonomija trebala razvijati i što sve treba mijenjati. Ekolozima je, čini se, najteže. Proučavati ekosustav znači gledati ga kako propada i tu nitko ne ostaje ravnodušan. Potreba da se upozori, objasni i savjetuje je samorazumljiva i redovno vodi u zahtjeve i proteste. Rezultata je međutim malo; ekolozi već predugo upozoravaju što će se sve dogoditi ako ne prestane zagađivanje, a oni koji su za to odgovorni već predugo ne slušaju.

Što je s regionalnim znanstvenicima među koje od prije nekoliko desetljeća spadaju i nisolozi? Predmet nisologije su otoci, a proučavaju se posebnosti koje se mogu naći na svakom otoku u svakom dijelu otočne egzistencije. Pred nisologom je, uvijek nanovo, *differentia specifica insularis*. Otok se proučava kao

takav, *per se*, što se pokazuje uspješnim na otocima daleko od kopna i kopnenog utjecaja. Posebnosti tamo uglavnom uspješno odolijevaju mrežama koje su već dosegle i najudaljenije otoke: specijalizacija nasuprot versatilnosti, takozvano globalno selo, uvoz nasuprot samodostatnosti i sl. Otoci blizu kopna, ponekad posve uz kopno, odolijevaju teže, to teže što su bliži. Mreže u koje ih hvataju često su rezultat razvojne politike kreirane na kopnu i provedene na kopnu i na otocima podjednako. Priobalni otoci često se smatraju pukom ekstenzijom kopna na kojoj ponešto jest drugačije i posebno, ali ne toliko da bi bilo vrijedno posebnog istraživanja. O nisologiji da i ne govorimo. Tvorci, a pogotovo provoditelji otočnih razvojnih politika zapažaju, doduše, da su otočni uvjeti života, rada i poslovanja teži od onih na kopnu, ali to smatraju „otočnim hendikepom“ i već desetljećima smišljaju mjere kako da ga uklone. Otoci se premošćuju, povezuju avionima i sve bržim brodovima, probijaju se tuneli, sve kako bi otoci dosegli uvjete života, rada i ulaganja koji vladaju na kopnu. Konačni, često i nedovoljno osviješten cilj je *deinsularizacija*, a time i dokidanje same otočne politike koja će se, ispunivši svoj glavni cilj, rastvoriti u nekoj široj regionalnoj politici u kojoj neće biti posebnog mjesta za otoke.

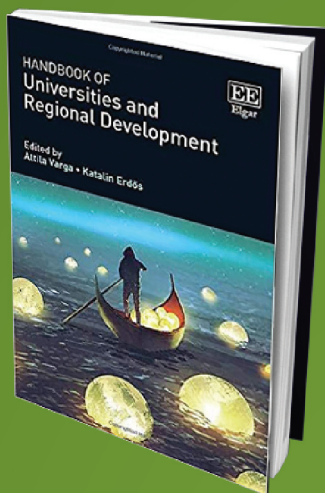
Nisolog ovdje ne može ostati ravnodušan. Proučavati bliske otoke znači gledati kako se sve boljim prometnim vezama i umrežavanjem prevladava insulariziranost pa i marginalnost, ali kako time, ponekad jedva primjetno, nestaje *otočnost*, to jest odavna uočene i svakako posebne osobine otočana, njihovog gospodarstva i društvene zajednice. Nisolog će ovdje upozoriti da insulariziranost treba

prevladavati i da je to trend kojem se ne treba opirati, ali da je istovremeno moguće i poželjno čuvati otočnost i da će otoci samo tako ostati otocima. Podršku će, možda i neočekivano, naći u predlošku koji nisu predložili nisolozi već nositelji otočne politike u EU-u. Riječ je o predlošku *pametnih* (SMART) otoka¹ kojim se prevladava viđenje otoka kao laboratorija u kojem se lokalni ekosustavi, razni društveni procesi, pa i cijele supkulture samo promatraju i analiziraju. Uvažavajući SMART predložak regionalni znanstvenici – nisolozi – mogu promatrati, pa i aktivno podržati novi, drugačiji laboratorij: otok na kojem se isprobavaju nove ekološki prikladne tehnologije, a iz otočne tradicije izvode načini održivog korištenja resursa i upravljanja sustavom koji čine otočni ekosustav i čovjekove djelatnosti na otoku. Sve to, kažu zagovaratelji *pametnog* otoka, najbolje se može testirati baš u insularnim uvjetima, a kasnije se može u većim razmjerima provoditi i na kopnu, prije svega u *pametnim* gradovima. Sve što prođe kroz ruke otočana, koji su sačuvali vještine održivog razvoja, i pokaže se upotrebljivim u teškim otočnim uvjetima bit će, smatra se, upotrebljivo i na kopnu. Otok će se iskazati kao laboratorij održivog razvoja, postat će pametan, inovativan, time i privlačan novim otočanima. Uočeno je, nadalje, da među novim otočanima uvijek ima dovoljno onih koji prihvaćaju otok kao takav, prilagođuju mu se i pokazuju da se otočnost može i čuvati i obnavljati. Pred nisologom stoji itekako odgovorna zadaća: uočavati otočnost, postaviti pitanja o održivosti na koja su otočani

stoljećima uspješno odgovarali i pronaći suvremene, ali jednako učinkovite odgovore.

S obzirom na zamah koji je postigao predložak *pametnog* otoka treba očekivati da će se otočnost kao predložak uskoro udomačiti u razvojnim dokumentima EU-a, pa i u odgovarajućem zakonodavstvu. U Hrvatskoj, u kojoj je otočno zakonodavstvo na snazi još od 1999. godine, tvorcima EU dokumenata mogu naći dobar primjer. Novi Zakon o otocima (Narodne novine 116/2018) ne definira insulariziranost koju treba prevladati (kao što se podrazumijeva još od 1999.), već otočnost koju treba očuvati. U jednom od uvodnih članaka Zakona određeno je da je otočnost „skup geografskih, društvenih, povijesnih, gospodarskih i ekoloških posebnosti proizašlih iz potpune okruženosti morem“. U daljnjim člancima koji određuju mjere, otočnost je poslužila kao opravdanje i razlog: „zbog otočnosti“, „zbog naglašene otočnosti“, itd. Ostaje vidjeti hoće li mjere opravdane otočnošću čuvati otočne posebnosti i hoće li provoditelji otočne politike uvažiti da deinsularizacija i čuvanje otočnosti nisu međusobno isključivi te da otoci mogu biti dovoljno inovativni, postati i ostati pametnima i odoljeti politici razotočenja. Otoci su oduvijek znali odgovoriti na pitanje gospodarske i društvene održivosti. To pitanje se postavlja i danas i to ultimativno, a odgovori se traže u inovativnosti. Jesmo li dovoljno tradicionalni u postavljanju pitanja i dovoljni inovativni u traženju odgovora, tema je koja će ubuduće zaokupljati i nisologe i tvorce otočnih razvojnih dokumenata. ■

¹ U potrazi za zgodnim akronimom tvorcima ovog predloška su dobro iskoristili riječi Sustainable, Manageable, Achievable, Result oriented and Trackable. Brzo je prihvaćeno da su otoci koji se održivo razvijaju svakako pametni. Akronim se ubrzo proširio: SMART gradovi, SMART rijeke itd. Vidi <http://www.smartislandsinitiative.eu/en/index.php>.

Handbook of Universities and Regional Development

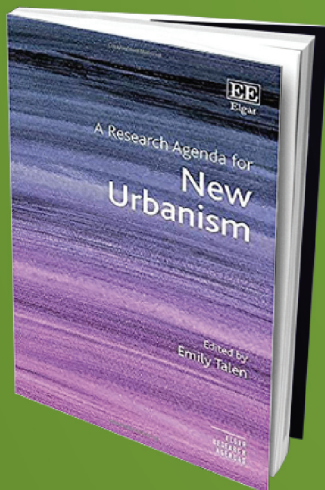
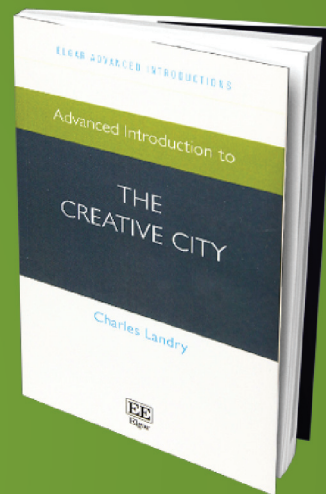
Varga, A. i Erdős, K., Ur. (2019). *Handbook of Universities and Regional Development*. Cheltenham i Northampton, MA: Edward Elgar Publishing. ISBN: 978 1 78471 570 0..

Knjiga urednika Varge i Erdősa nudi sveobuhvatan i suvremen uvid u ulogu koju sveučilišta imaju u razvoju svog okruženja. Sveučilišta se ističu kao glavni dionici regionalnog razvoja i to iz povijesne perspektive, uvodeći institucionalne promjene i rasprave o povezanosti društva, poslovnog sektora i akademske zajednice. Knjiga pruža detaljan uvid u različite mehanizme prijenosa znanja te time pomaže u razumijevanju različitih načina na koje se ideje i intelektualno vlasništvo mogu razmjenjivati između poslovnog svijeta i akademske zajednice. Detaljne studije slučaja s tri kontinenta (Europe, Azije i Amerike) pokazuju vrlo kontekstualnu prirodu interakcija između akademske zajednice, industrije i vlade.

Advanced Introduction to the Creative City

Landry, C. (2019). *Advanced Introduction to the Creative City*. Cheltenham i Northampton, MA: Edward Elgar Publishing. ISBN: 978 1 78897 349 6.

Knjiga nam daje detaljan uvid u koncept kreativnog grada. Istražujući razvoj koncepta, razmatra obilježja gradova i značajke kreativnosti te pitanja regeneracije i gentrifikacije. Druge ključne teme koje se razmatraju su odnos ambicije i kreativnosti, gradova i psihologije, digitalizacije i kreativne birokracije.

A Research Agenda for New Urbanism

Talen, E., Ur. (2019). *A Research Agenda for New Urbanism*. Cheltenham i Northampton, MA: Edward Elgar Publishing. ISBN: 978 1 78811 862 0.

Novi urbanizam može se definirati kao pokret kojemu su ciljevi izgradnja pješačkih i društveno različitih gradova. Tijekom nekoliko desetljeća ideja je polučila ponešto uspjeha, ali i neuspjeha. Autori su usredotočeni na različite teme, uključujući prihvatljivost stanovanja u gradovima, mobilnost u gradu, društveni život u gradu i sl. To su ujedno i teme kojima će se istraživači novog urbanizma baviti i u budućnosti.

Poziv

Ako ste došli do zanimljivih znanstvenoistraživačkih spoznaja i rezultata, provodite uspješan razvojni projekt i želite podijeliti informacije o tome, ili pripremate događaj o kojem želite informirati kolegice i kolege, slobodno nam prosljedite informaciju koju ćemo rado uključiti u jedan od sljedećih brojeva **Regio-novosti**.